

**ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN MÜTAREKE KAVRAMI VE
MONDROS MÜTAREKESİ**

Doç. Dr. Bengül BOLAT*

Dr. Öğr. Üye. Burak GÜNEŞ**

ÖZ

Uluslararası ilişkilerde devletler, uyuşmazlıklarının çözümü için ya da yeni işbirliği alanlarını tesis için kimi antlaşmalar imzalarlar. Mütareke de devletlerarasındaki silahlı çatışmaların (savaşın) durdurulması için yapılan antlaşmalardandır. Devletlerarasında akdedilen bu tarzdaki metinler, zaman içerisinde farklı hukuksal sonuçlar doğurmaya da başlamıştır. Zira 1945 öncesi ve sonrası diye iki farklı zaman aralığında “mütarekeleri” değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır. Bu çalışmanın amacı, mütareke ya da ateşkes antlaşmalarının doğasını uluslararası hukuk perspektifinden anlamaya çalışmaktır. Böylelikle “mütareke” kavramının hukuksal açılımı yapıldıktan sonra, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Merkezi Devletler ile yapılan mütarekelerin analizi yapılmaya çalışılacaktır. Mütareke kavramı, Barış Antlaşmasının aksine, aktif şekilde yürütülmekte olan silahlı çatışmaları gerek tüm cephelerde gerekse bazılarında durduran belgelerdir. Geleneksel anlamıyla değerlendirildiğinde, mütareke, çatışmaları durdurmakla birlikte savaş halini sona erdirmemektedir. Belli koşullar içerisinde savaşın devam etmesine imkân da tanımaktadır. Bu durum Birleşmiş Milletler Şartının yürürlüğe girmesi ile farklı bir anlam kazanmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, 1945 öncesi döneme ilişkin olarak mütareke kavramı çalışmanın esasını oluşturacaktır. Buna mukabil, Osmanlı Devleti ile 30 Ekim 1918 tarihinde yapılan Mondros Mütarekesi'nin diğerlerinden farklı yönleri olup olmadığı tartışılacaktır. Sonuç olarak bu çalışmada, Mondros Mütarekesi'nin, salt mütareke olarak değerlendirilmemesi gerektiği; aksine mütarekenin hukuksal anlamının dışına çıkan uygulama ve yorumlara konu edildiği savunulacaktır. Bu yönüyle Mondros Mütarekesi, “uygulanış” ve “yorumlanış” biçimiyle, bir işgal belgesi olarak nitelenebilir.

Anahtar Kelimeler: Mütareke, Mondros Mütarekesi, uluslararası hukuk.

ARMISTICES UNDER INTERNATIONAL LAW AND ARMISTICE OF MUDROS

ABSTRACT

In international relations, states conclude some agreements to resolve their disputes or to establish new areas of cooperation. The armistice is one of the agreements made to stop the armed conflicts (war) between the states. This type of texts have started to produce different legal consequences over time. Therefore, it would be healthier to evaluate the "armistices" in two different time periods, before and after 1945. This study aims to understand the nature of armistice or ceasefire agreements under the logic of international law. Thus, after the legal evaluation of the concept of "armistice", the analysis of the armistice with the Central States after the First World War will be tried to be made. The concept of the armistice, unlike the Peace Treaty, is the document that stops the active armed conflicts, both on all fronts and some of them. When evaluated in its traditional sense, the armistice does not end the state of war, although it stops the conflicts. It also allows the war to continue under certain conditions. This situation gained a different meaning with the entry into force of the United Nations Charter. When evaluated in this context, the concept of armistice regarding the period before 1945 will

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, bbolat@ahievran.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-6269-5192.

** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, burak.gunes@ahievran.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-7652-6733.

form the basis of the study. On the other hand, it will be discussed whether the Armistice of Mudros signed with the Ottoman Empire on 30 October 1918 has different aspects from the others. As a result, according to this study, the Armistice of Mudros should not be considered a mere armistice; on the contrary, it will be argued that the Mudros Armistice is subject to practices and interpretations that go beyond its legal meaning. In this respect, the Armistice of Mudros, with its "implementation" and "interpretation", can be described as an occupation document.

Keywords: Armistice, Armistice of Mudros, international law.

Giriş

I. Dünya Savaşı (1914-1918), siyasi ve iktisadi rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olmakla birlikte, Savaş'ın sona ermesi söz konusu nedenleri ortadan kaldırmamıştır. Aksine Savaş, sonraki dönemler açısından bakıldığında devletler için yeni ekonomik, siyasi ve sosyal sorun alanları da yaratmıştır (Bolat 2006: 46). Bu savaş sonucu, galip devletler ile mağlup devletler arasında önce mütareke ve daha sonra barış olmak üzere kimi antlaşmalar yapılmıştır. 20'nci yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleştirilen bu antlaşmalar, devletlerarası ilişkilerin seyrini tanımlaması açısından değerlendirmeye değer unsurlardır. Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşını sona erdiren mütarekelere değinilerek, söz konusu belgelerin hukuksal niteliği sorgulanmaktadır. Yapılan mütarekeler arasındaki benzerlik ve farkların ortaya konmaya çalışıldığı, aynı zamanda, Osmanlı Devleti ile yapılan antlaşmanın, geleneksel anlamda mütareke özelliklerini taşımayan tarafları olduğu düşünülmektedir. Böyle düşünülmesinin sebeplerinden birisi Mondros Mütarekesi'nin 7'nci ve 24'üncü maddelerindeki hükümler ve henüz Barış Antlaşması yapılmadan Osmanlı ülkesinin paylaşılmaya başlanmasıdır. Başka bir deyişle, Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasının nedenleri arasında sayılan "Doğu Sorunu" olgusu, Savaş sonrası dönemde Osmanlı ülkesinin hızla paylaşılmak istenmesinin de nedenleri arasındadır. Diğer devletlerle alakalı olarak buna benzer bir tarihsel koşullanmanın olmadığı görülmektedir.¹ Özetle söylemek gerekirse, 1918 sonbaharında imzalanan Mondros harici diğer mütarekelerle ülkelerin toprak rejimine ilişkin hükümlerin yapılacak olan Barış Antlaşmalarına bırakılması, genel anlamıyla mütarekelerin askeri özellikler taşıması ve Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti'nin ülkesine yönelik işgal girişimleri, diğer konuların yanı sıra, yapılan mütarekelerin farkını da ortaya koymaktadır.

---

¹ Doğu Sorununa dair tartışmalarda, ilk elde, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması çabalarına tanık olunmaktadır. Engels'in isabetle vurguladığı üzere, İstanbul ve Çanakkale Boğazları gerek ticari gerekse askeri olarak ciddi önemde su yollarıdır. Bu su yollarının Rusya tarafından ele geçirilmesi, dönemin en büyük sömürge gücü olan İngiltere için son kertede büyük bir felakete yol açabilir. Zira İngiltere'nin hem Karadeniz ile hem de Karadeniz vasıtasıyla Hazar bölgesine dönük ticaret hacminin yıllar içerisinde arttığına şahit olunmaktadır; bkz. (Marx 2008: 31-36). Ancak zaman içerisinde Osmanlı Devleti'nin artık dağılmasının önüne geçilemeyeceği fikri hasıl olduğunda, İngiltere siyaseti de o minvalde dönüşüme uğramıştır. 1877 Osmanlı-Rus Savaşından sonra toplanan Berlin Konferansı, o güne kadar korunması birincil önemde bulunan Osmanlı toprak bütünlüğünü yadsıyor ve Osmanlı ülkesinin paylaşılması yarışını başlatıyordu; bkz. (Akşin 1988: 163).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, bu çalışma öncelikle, uluslararası hukukta (antlaşmalar hukukunda) mütareke kavramını açıklamak ve hukuksal arka planına dair tespitler yapmak gayesindedir. Böylelikle Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan mütarekelerin hukuksal nitelikleri daha net ortaya konulabilir ve mütarekeler arasında karşılaştırma yapılabilir. Akabinde Merkezi Devletlerin savaştan çekilmek için imzaladıkları mütarekelere değinilecek ve mütareke maddeleri tartışma konusu yapılacaktır. Sonuç olarak askeri nitelikleri ağır basan ve toprak paylaşımı gibi konuların yapılacak barış antlaşmalarına bırakıldığı bir mütarekeler silsilesi ortaya çıkmaktadır. Son bölümde, Mondros Mütarekesi ele alınacaktır. Mondros Mütarekesi ve akabindeki askeri işgaller, barış antlaşması ile çözüme kavuşması gereken politik ve ülkesel konuları da içermektedir; en azından buna zemin hazırlamış gözükmektedir. Bunun açık anlamı, 19'uncu yüzyılın kadim meselelerinden birisi olan Doğu Sorununun, Mondros Mütarekesi sonucunda hayata geçirilmeye çalışıldığı izlenimi kuvvetle oluşturmaktadır. Zira Savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalar ile Savaş sonrasında girişilen işgal çabaları; savaş sürecinde yapılmış gizli antlaşmaların toprak taksimi ile uyum arz etmektedir.²

I. ANLAŞMALAR HUKUKU VE TERİM SORUNU

Uluslararası hukuk, egemen ve eşit birimler arası ilişkileri düzenleyen hukuk dalı olarak, modern –başka bir deyişle ulus/ulusal- devletler arasındaki ilişkileri, devletlerin rızası temelinde düzenler.³ Belirli konularda devletlerin “rıza”larının ortaya çıkarılması ise uluslararası hukukun kaynaklarına başvurmayı gerektirir. Gerek Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (6 LNTS 379, Madde 38), gerekse Uluslararası Adalet Divanı Statüleri (33 UNTS 993, Madde 38) bu konuda yol gösterici bir düzenlemeye sahiptir. Buna göre uluslararası teamül ve antlaşmalar, devletlerin rızalarının yansıdığı yegâne kaynaklar olarak zikredilebilir.

Kimi yazarlara göre, günümüzde uluslararası hukukun en önemli kaynağını “uluslararası antlaşmalar” oluşturmaktadır (Aksar 2017: 81). Devletlerin rızalarının açık şekilde ortaya konduğu ve bağlayıcı irade beyanlarının sergilenebildiği antlaşmalara dair, devletlerin, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası artan ilgisi olduğu açıktır. Ne var ki antlaşmaların bazıları yeni hükümler hayata getirmekle birlikte, bazıları ise devletlerin teamülen yüzyıllardır yerine getirdiği davranış kalıplarının yazıya dönüştürülmesi işlevini üstlenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kimi yasa antlaşmalar⁴, teamül hukukunun antlaşma formunda yazıya geçirilmiş hali olduğu için imza edildiği (hatta hüküm doğurmaya başladığı) dönemden çok daha önceki tarihlerin de hukukunun yansımaları olabilmektedir.

Yusuf Aksar'ın *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk* adlı eserinde de belirttiği üzere, antlaşmalar hukukuna hâkim olan temel ilkelerden birisi “antlaşmaların

² Osmanlı Devleti'nin ülkesi üzerindeki bölüşüm planlarına dair büyük devletler arasında bazı gizli antlaşmalar yapılmıştır. Bunlar; İstanbul, Londra, Sykes-Picot ve Saint-Jean de Maurienne Antlaşmalarıdır. Detaylar için bkz. (Özcan 1999).

³ Uluslararası hukukun “ne”liği üzerine bkz. (Atalay 1997; Denk 2014: 51-74).

⁴ Yasa Antlaşmalar, çok sayıda devlet tarafından akdedilen ve genel bir mahiyet kazanmasıyla birlikte teamül hukukunun bir parçası olarak tüm devletleri bağlayan yapıdaki antlaşmalara denir. Bu tarz antlaşmaların güzel bir örneğini, Antlaşmalar Hukuku Konusunda Viyana Sözleşmesi oluşturmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. (Grant 2009).

geriye yürümezliği” ilkesidir. Ne var ki Antlaşmalar Hukuku Hakkında Viyana Sözleşmesi (AHKVS, 1969) özelinde görüleceği üzere her ne kadar söz konusu antlaşma kendisinden önceki dönemde yapılan antlaşmalara uygulanmasa dahi ihtiva ettiği teamül (örf-adet) hukuku ilkelerinin yoğunluğu açısından, imzalandığı (yürürlüğe girdiği) tarihten öncesi için fikir vermektedir (Aksar 2017: 82). Çizilen bu şema dâhilinde değerlendirildiğinde, 1969 tarihli söz konusu antlaşmanın bize sundukları açısından, 20’nci yüzyılın ilk çeyreğine ışık tutulabilmektedir. Böylelikle, AHKVS’nin sunmuş olduğu antlaşma tanımı, 20’nci yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan mütarekelerin anlamlandırılmasında başlangıç noktası teşkil edebilir.⁵

AHKVS’nin 2’nci Maddesinin 1’inci fıkrasının (a) bendine göre andlaşma,⁶ “ister tek bir belgede, isterse iki veya daha fazla ilgili belgede yer alsın ve (kendine) mahsus ismi ne olursa olsun, Devletler arasında yazılı şekilde akdedilmiş ve uluslararası hukuka tabi olan uluslararası anlaşma (mutabakat) demektir.”⁷ Bu açıdan değerlendirildiğinde, devletler arasında akdedilen uluslararası metinlerin, uluslararası antlaşma olarak değerlendirilmesi için bazı kriterler öngörülmüş olmaktadır. Bu kriterlerin ilgili metinlere uygulanması sonucunda, her bir somut metnin özelinde bir değerlendirme yapılması daha uygun olabilir.

Zira Uluslararası Adalet Divanı vermiş olduğu bir kararda, basit birer toplantı tutanağı olduğu ve bu nedenle uluslararası antlaşma mahiyeti kazanamayacağı iddia olunan kimi belgelerin de taraflara hak ve yükümlülükler yüklemesinden dolayı, uluslararası antlaşma niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Dahası bu tutanakların, Birleşmiş Milletler Şartının (BM Şartı) 102’nci maddesi gereği BM Genel Sekreterliği’ne tescil ettirilip ettirilmemesinin, söz konusu belgelerin uluslararası antlaşma olup olmadığı konusunda belirleyici bir etkiye sahip olmadığını da belirtmiştir. Sonuç olarak Divan, ilgili davada, taraflar arasındaki Mektup Teatisini ya da Tutanakları da uluslararası antlaşma şeklinde değerlendirilmiştir.⁸

Yukarıda anlatılanlar ışığında değerlendirildiğinde, uluslararası antlaşmaların şekil ya da içerik açısından farklılaşması, o belgelerin, uluslararası antlaşma olarak kabul edilmesini engellememektedir. Benzer şekilde Malcolm N. Shaw da eserinde hangi türden belgelerin uluslararası antlaşma şeklinde tanımlanabileceğine dair bir yorum yapmaktadır. Buna göre uluslararası hukuk açısından antlaşma tesis edebilmek için özel biçim gerekmemekte ancak tarafların karşılıklı irade beyanlarının, ilgili tarafların hukuki işlem tesis etmek yönünde olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Eğer bir antlaşmaya taraf olan kişilerin hukuk kişiliği sorgulanıyor ya da

⁵ Bu konuda dönemin uluslararası hukuk kitaplarına bakmak yararlı olacaktır. Zira 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında antlaşmalar hukuku, mütarekeler ve savaş hukuku konusunda yazılanlar, 20. yüzyılın ikinci yarısında çok taraflı uluslararası sözleşmeler vasıtasıyla kodifiye edilen hukuk kurallarının varlığını tescil etmektedir. Bkz. (Hall 1880: 271-305).

⁶ Metin boyunca “andlaşma/antlaşma” tabirleri birbirleri yerine kullanılmaktadır.

⁷ İlgili maddenin Türkçe çevirisi için bkz. (Kaya 2015: 66). Devletler dışındaki uluslararası hukuk öznelerinin kendi aralarında yapmış oldukları andlaşmalar, söz konusu sözleşmenin kapsamına girmediği için burada zikredilmemektedir; bkz. AHKVS, Madde 3.

⁸ Uluslararası Adalet Divanının vermiş olduğu karar için bkz. *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain)*, Jurisdiction and Admissibility, Judgment, ICJ Report.7 1994. p. 112, parag. 22-30.

bu kişilerin hukuksal sonuç ile karşılıklı hak ve yükümlülük doğuracak irade beyanı yapmadıkları anlaşılıyorsa bu durumda bir uluslararası antlaşmadan ziyade, *gayri resmi antlaşma dışı belgelerden* söz etmek mümkün görünmektedir. Bu tarz belgeler genellikle politika belgeleri olarak düşünülebilir. Böylelikle bu tarz belgeler "... kolayca ve gecikme olmaksızın değiştirilebilmekte ve makul bir ihbar süresiyle (aksine hüküm bulunmadıkça) sona erdirilebilmektedir" (Shaw 2018: 655-656).

Hangi belgenin hukuksal sonuçlar, hak ve yükümlülükler doğurduğunun tespiti için her bir somut olayda ayrı bir değerlendirme yapılmalı ve ilgili belgelerin nitelikleri ortaya konulmalıdır. Bu durumda yapılan farklı antlaşmalara farklı isimler verilmesi de mümkün olabilmektedir. Farklı şekilde adlandırılan söz konusu metinlerin uluslararası hukuk açısından antlaşma metni olup olmadığına dair de literatürde yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Bu konu antlaşmalar hukuku başlığı altında değerlendirilmekte ve antlaşmalar hukukunda "terim sorunu" olarak adlandırılmaktadır.

Devletler uzun süredir farklı alanlara dair yapmış oldukları antlaşmalara farklı isimler vermektedirler. Bu metinler, AHKVS kapsamında değerlendirildiğinde, hak ve yükümlülük doğurması açısından uluslararası antlaşma olarak değerlendirilir. Hüseyin Pazarcı'nın *Uluslararası Hukuk* adlı eserinde belirttiği gibi, isimleri ne olursa olsun, söz konusu uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığı konusunda terim farklılığının bir etkisi olmayacaktır (Pazarcı 2007: 47). Bu çeşitliliğe örnek olarak sözleşme (convention), anlaşma (aggrement), misak (covenant, pact), şart (charter), protokol (protocol), genel senet (general act), son senet (final act), modus vivendi, mektup değişimi (Exchange of letters), tahkimname (compromise) ve statü (statute) verilebilir (Pazarcı 2007: 48-49).

Her ne kadar bağlayıcılık açısından yukarıda sözü edilen yazılı irade beyanları (anlaşma) arasında bir fark yoksa ve bunların hepsine antlaşma deniliyorsa da tarihsel süreç içerisinde birbirinden farklılık gösteren durumlar için imzalanan belgelere -bir uluslararası örgütün kurucu antlaşmasına "şart" denilmesi ya da bir mahkemenin "statüsü" örneklerinde olduğu gibi- benzer isimler verildiği de görülmektedir. Bu durumda mütarekelerin de kimi ortak özelliklerinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mütarekeler (armistice), uluslararası (insancıl) hukuk tarafından tanımlanmış ve nitelikleri ortaya konulmuş devletler arasında imzalanan bir çeşit antlaşma metnidir. Buna göre mütareke antlaşmaları; karşılıklı irade beyanlarına esas şekilde askeri çatışmaları sona erdiren bağlayıcı belgelerdir (Grant 2009: 44). Bu hüküm 1899 Lahey Konferansları sonucunda imzalanan Kara Savaşlarının nasıl yürütüleceğine dair II numaralı sözleşmenin (bkz. Madde 36-41 arası) 36'ncı maddesinde (1899);

"Bir mütareke, savaşan taraflar arasında karşılıklı anlaşma ile askeri operasyonları askıya alır. Süresi belirlenmemişse, muharip taraflar, ateşkes hükümlerine uygun olarak, mutabık kalınan süre içinde düşmanın uyarılması şartıyla, her zaman operasyonlarına devam edebilirler,"

şeklinde tanımlanmıştır. 37'nci madde hükümlerine göre bir mütareke, genel ya da bölgesel (lokal) olabilir. Bunun açık anlamı savaşın (çatışmanın), tüm cephelerde aynı anda kesilebileceği gibi sadece belli cephelerde de durdurulabilir olduğudur. Devamla, 38'inci maddeye göre, taraflar mütareke hükümlerini derhal karşı tarafa resmi yollardan

bildirmek ve belirlenen süre içerisinde çatışmaları durdurmakla yükümlüdürler. İlgili sözleşmenin 40'inci maddesine göre bir taraf mütarekeyi ihlal ederse, diğer tarafa mütarekeyi feshetme ve hatta acil durumlarda düşmanlıkları devam ettirme hakkı tanımaktadır.

Yukarıda belirtilen hükümlerin ötesinde, modern manada mütarekeler, tanımının çok ötesinde anlamlar ihtiva etmektedir. Zira bölgesel ya da genel bir mütareke arasındaki farkın tayini net kurallarla belirlenmiş değildir. Çok kısa süreli ateşkeslerin de mümkün olduğu bir gerçektir. Örneğin 1949 tarihli I. No'lu Cenevre Sözleşmesinin 15'inci maddesinde, şartların elvermesi koşuluyla, her an savaş alanından yaralıların taşınması için "ateşkes" (truce/ceasefire) yapılması öngörülmektedir (1949).

Ayrıca belirtmek gerekir ki genel bir mütarekenin, sadece askeri yetkililerle ve konulara ilişkin değil, üst düzey devlet görevlileri ile gerçekleştirilmeye başlandığı görülmektedir. Bu da sadece savaşın durdurulması değil, sona erdirilmesi anlamını bünyesinde barındırır (Grant, 2009, s.44). Sonuç olarak değerlendirildiğinde, geleneksel anlamda ateşkesteki, askeri çatışmaların bölgesel ya da genel olarak durdurulması ve buna ilişkin hükümlerin tesis edilmesi anlaşılmaktadır. Ancak genel eğilim, mütarekeleri, silahlı çatışmaların durdurulmasından öte savaşın sona erdirilmesi ve barış antlaşmasından bir adım önceki girişim olarak tanımlamaktadır. Zira mütareke süresi belli olan ancak bunun yanı sıra nihai düzeni tesis etmek gayesinde olmayan geçici antlaşmalardır. İçerik olarak barış antlaşmasına yakın olması durumu ise son zamanlarda sıklıkla rastlanılan bir teamül halini de almıştır.⁹

Özet olarak düşmanca davranışların sona ermesinde, "silah bırakılması (suspension of arms), ateşkes (cease-fire) ya da mütareke (armistice)" uygulanabilir (Tütüncü 2012: 64-66; Hall 1880: 467). Tüm bu tabirler, esasında, çatışmaların durdurulması anlamında birer "ateşkes"tir. Savaş alanından yaralıların alınması için ilan edilen silah bırakılması, kısa süreli ateşkesine örnek gösterilebilir. Buna savaş alanının komutanları karar verebilir ve kapsam olarak dar bir bölgeyi içine alır. Mütareke ise Tütüncü'ye göre, "bir savaş andlaşmasıdır" (Tütüncü 2012: 64). Bu türden andlaşmaların birincil önceliği, "aktif düşmanca davranışın geçici olarak ertelenmesidir" (Tütüncü 2012: 64). Yukarıda da belirtildiği üzere mütarekeler genel ya da bölgesel mahiyette olabilir. Bu iki türün de politik sonuçları vardır. Genel mütarekelerin akdedilmesi, Tütüncü'nün de belirttiği üzere, devlet ya da hükümet yetkililerinin katılımıyla gerçekleşebilir. Bölgesel mütarekeler ise düşmanca davranışın kısmi olarak durdurulması anlamına gelir ve bu andlaşmaları ordu komutanları yerine getirebilir (Tütüncü 2012: 64). Dikkat edilirse, genel ya da bölgesel olsun, mütarekeler savaş sona erdirmez; ancak belli bir süre için durdurur.¹⁰

Ne var ki BM'nin kuruluşuyla birlikte yukarıdaki hükmün yorumunda farklılıklar gündeme gelmiştir. Başka bir deyişle genel nitelikli bir mütarekenin savaşı sona

⁹ İkinci Dağlık Karabağ Savaşından sonra yapılan mütarekenin, içerik olarak, barış antlaşmasına benzediğine dair bkz. (Erçakıca 2021).

¹⁰ İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen Kore Uyuşmazlığı bir savaşa dönüşmüş ve söz konusu savaş 1953 yılında bir mütareke ile durdurulmuştur. Mütareke bir barış antlaşması ile sonuçlanmamıştır. Bkz. (Sander 2019: 306-314).

erdirdiği şeklinde bir yaklaşım hâkim olmaya başlamıştır. Örneğin, Arap-İsrail çatışmalarını durduran 1948 tarihli mütarekeye rağmen Mısır, Süveyş Kanalından geçişlere blokaj uygulamaya devam etmiştir. BM ise yapılan mütareke hükümlerine uyulması ve barışa derhal dönülmesi gerektiğini belirterek, mütarekelerin savaşı durdurma fonksiyonunun yanında, adeta, savaşı bitirme özelliğinin de olduğunu vurgulamıştır (S/RES/95 (1951)). Ayrıca BM şartıyla birlikte cari uluslararası hukuka giren “kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağı” neticesinde, bir kez çatışmalar durdurulduğunda, yeniden başlatan taraf “saldırı fiilini” işleyeceğinden, fiili olarak da mütarekelerin savaşı sonlandırma özelliği olduğu iddia edilebilir (Tütüncü 2012). Ancak devam eden işgal durumlarında sonuç farklı olabilmektedir. Devam eden işgalin, devam eden silahlı saldırı fiilini oluşturduğu durumlarda, işgal altındaki topraklarını geri almak için saldırıda bulunan taraf, meşru müdafaa hakkını kullandığı için saldırı fiilini işlememiş olarak düşünülebilmektedir (Akande 2020).

Yukarıda anlatılan ayrıksılıkların, 1945 sonrası uluslararası hukuk düzeni için geçerli olabileceği gerçeğinin akıllarda tutulması gerekmektedir. Zira 20’nci yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen savaşlara dair hukukun, 1945 sonrasında çok farklı cereyan ettiği bir vakıadır. Peki, bir mütarekede hangi konulara dair düzenlemeler olmaktadır? Devletlerin bu konudaki teamülleri nelerdir?

Howard S. Levie’nin kategorileştirmesine göre iki farklı ekol iki farklı tartışmayı sürdürmektedirler. Buna göre bir taraf, savaşan tarafların genel bir kısıtlama ile karşı karşıya kaldıklarını ve mütarekede yazsın yazmasın genel bir hareket sınırlandırmasına tabi olduklarını savunmaktadır. Bir diğer ekol ise mütarekede açıkça yasaklanmayan hareketlerin savaşan taraflarca yerine getirilebileceğini ileri sürmektedir (Levie 1956: 886). Bu tartışma, kökleri çok eski zamanlara kadar geri giden ve duruma göre değişik sonuçları olabilecek bir yapı arz etmektedir. Ancak tüm tartışmalı alanlara rağmen, bir mütarekede hangi konuların ele alınabileceği konusunda bir liste de verilebilmektedir. Levie bu listede bir mütarekenin “*yürürlük tarihi ve süresi, sınırları, tesisi ihtimal dahilinde olan tarafsız bölgeler, yerel halkla ilişkiler, yasak eylemler, esirlerin durumu, danışma mekanizmasına ilişkin hükümler, çatışmaların geçici ertelenmesi esnasında çeşitli siyasi ve hatta ekonomik meselelere dair hükümler*”¹¹ içermesini öngörmektedir (Levie 1956: 889). Bu genel durumun ışığında değerlendirildiğinde, Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan mütarekeler, yukarıda belirtilen özellikleri büyük ölçüde karşılamakta ve akabinde yapılan barış antlaşmaları ile de mütarekenin savaşı durduran özelliğe sahip olduğu tescil edilmiş olmaktadır. Aşağıdaki bölümde Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan mütarekelerin karşılaştırması yapılacaktır.

II. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINI DURDURAN MÜTAREKELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsanlık tarihinin o güne kadar gördüğü en geniş coğrafyaya yayılan savaşı olan Birinci Dünya Savaşı, ardında yeni bir uluslararası politikanın doğumunu müjdeleyen ve

¹¹ Türkçesi için bkz. (Tütüncü 2012: 65).

dünya siyasetine iki büyük gücü takdim eden sonuçları ile 1918 yılında son bulmuştur. Birinci Dünya Savaşının sebeplerine dair yapılan tartışmalarda, 19'uncu yüzyıldan devralınan sömürgeci yarışın, 20'nci yüzyılın başında sömürgeci devletlerarasında bir çatışmayı mümkün kılan boyuta ulaşması en başköşede yerini almaktadır (Sander 2020: 346-347). V. İ. Lenin'in ünlü kavramsallaştırması ile kapitalizm, en yüksek aşaması olan *emperyalizme* ulaşmıştır (Lenin 2006: 138-144). Emperyalizm olgusu kendisini, bölüşülecek toprak kalmaması ve bu yüzden, çoktan pay edilen topraklar üzerinde yeniden bölüşüm için girişilen savaş olarak göstermektedir (Sander 2020: 346). Dahası, 19'uncu yüzyılda kurulan ve görece etkin olan "güç dengesinin", sömürgeler üzerindeki rekabetle doğru orantılı olarak kırılğan hale geldiğine de tanık olunmaktadır. Bu durum güvensizlik duygusunu artırmış ve böylelikle kırılğan yapıyı tahkim etmiştir. Tüm bunlara ilaveten bir önemli konu da Osmanlı Devleti'nin topraklarının bölüşülmesi planlarıdır.

Osmanlı coğrafyasının gerek stratejik gerekse ekonomik önemi, büyük devletlerin çıkarlarının çatıştığı bir alan olarak Osmanlı coğrafyasını çekişmenin bir sahnesi kılmaktaydı. Örneğin Rusya ve Avusturya'nın Balkanlardaki mücadelesi, İngiltere'nin Mısır üzerinden Hindistan yolunu güvencede tutmak istemesi, Fransa'nın Orta Doğu toprakları (özellikle Suriye) üzerindeki emelleri ve Rusya'nın boğazlara dair planları bu çekişmeli alanlara örnek verilebilir (Sander 2020: 350). Bu çalışma açısından değerlendirildiğinde, Osmanlı Devleti ile yapılan Mondros Mütarekesinin diğer merkezi devletlerle yapılanlardan nasıl ayrıştığına ışık tutması açısından önemli bir veri olarak durmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nda 1918 yılı önemli bir kırılma yılıdır. Merkez devletlerin savaşı daha fazla sürdüremediğinin tescil olunduğu ve teker teker mütarekeler vasıtasıyla savaştan çekilmeye başladıkları tarihsel ana denk gelir. Elbette Savaş esnasında kimi ciddi kırılma anları da olmuştur. Bunlar arasında, 1917 yılında Sosyalist Devrim yaşayan ve bu yüzden Savaş'tan çekilmek zorunda kalan Rus Çarlığı ile Savaş'ın kaderini derinden etkileyecek bir büyük devlet olan Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Savaş'a müdahil olması sayılabilir.¹²

1917 yılından sonra değişen dengeler, Merkezi devletlerin Savaş'ı kaybetmeye başladıklarının tescilini nitelemektedir. Savaş'ı durdurmak için ilk hamleyi Bulgaristan yapmıştır (Best 2012: 45). Bulgaristan'ı sırasıyla Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Almanya takip etmiştir. Elbette Savaş sırasında gerçekleşen devrim neticesinde savaş dışı kalan Sovyetler Birliği'nin Almanya ile imzaladığı 15 Aralık 1917 tarihli mütareke ve Romanya'nın Mart 1918'de yaptığı mütareke, eldeki makalenin inceleme alanı dışında kalmaktadır.¹³

2.1. BULGARİSTAN İLE YAPILAN 29 EYLÜL 1918 TARİHLİ SELANİK MÜTAREKESİ

¹² Pauwels eserinde, ABD'nin 1917'de Savaşa dahil olmasında, 1915 yılında Alman denizaltıların Lusitania gibi gemileri batırması, tiranlığa karşı mücadele ya da adaletsizliğe direniş gibi nedenlerden ziyade, ABD'li seçkinlerin yabancı ülkelerdeki hammadde ve emek gücünün sömürülmesine ortak olmak istencinin olduğunu yazar (Pauwels 2019: 351).

¹³ Mütareke tarihleri için bkz. (Armaoğlu 1987: 139-141).

Bulgaristan, 1918 yılının Haziran'ından bu yana ateşkesin koşullarını aramaktaydı. Eylül 1918 tarihinde, Savaş'a son giren devlet olarak Bulgaristan'ın, Savaş'tan ilk ayrıldığına tanık olundu (Stokesbury 2008: 295). Mütareke koşulları Bulgaristan açısından oldukça ağırdı. 29 Eylül 1918 tarihinde, İtilaf Devletlerinin Doğu Orduları karargâhının bulunduğu Selanik'te mütareke imzalandı. Mütareke Fransız General Franchet d'Espèrey ile Bulgar General Ivan Loukov ve Bulgar Hükümet temsilcisi Andrey Lyapchev arasında imzalandı. Mütareke 30 Eylül öğleden sonra yürürlüğe girdi (Cronan 28 Eylül 2018).

Buna göre Bulgaristan'ın, Yunanistan ve Sırbistan'da işgal altında tuttuğu tüm toprakları boşaltması öngörülmekteydi. Bulgar ordusunun derhal terhis edilmesi ve sadece belli sayıda askerin belli görevleri yerine getirmesi üzere tutulması istenmekteydi. Bulgar ordusuna ait tüm mühimmatın (atlar da dâhil), İtilaf Devletleri'nin Doğu Orduları Komutanlığı'nın gözetiminde saklanmasına karar verilmekteydi. İtilaf Devletlerinin Bulgaristan'ın içlerine doğru yönelmesinin de önü açılmıştı. General Franchet d'Esperey ordularını, Osmanlı ile Avrupa'nın bağının kesilebilmesi amacıyla derhal Bulgaristan'ın içlerine kadar sürmekte yetkilendirilmişti (Stokesbury 2008: 295). İtilaf Devletlerine, Bulgaristan'daki stratejik yerlerin işgal edilmesi imkânı da tanınmaktaydı.¹⁴ Ancak yapılan antlaşma hükümlerini askeri mahiyetteydi. Siyasal ve ülkesel paylaşım ile ilgili konular ise geniş kapsamlı bir barış antlaşmasına bırakılmış gözükmekteydi. Bulgaristan ile yapılan mütareke, 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly-sur-Seine Barış Antlaşması'nın imzalanmasına kadar devam etmiştir (Cronan 28 Eylül 2018; DailyNews 1918).

2.2. AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU İLE YAPILAN 3 KASIM 1918 VİLLA-GUSTİ MÜTAREKESİ

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu mütarekeye götüren süreç, aynı zamanda İmparatorluğun dağılmasıyla da paralel işlemiştir. Buna göre, İmparatorluğa bağlı milletlerin her yerde milli meclisler kurlmaları ve bu meclisler aracılığıyla bağımsızlıklar ilan etmeleri, Avusturya-Macaristan İmparatoru Karl Franz Joseph Ludwig Hubert Georg Otto Maria'yı¹⁵ (buradan itibaren İmparator Karl) çaresiz bırakmış; 18 Ekim 1918'de "Milli Azınlıkların Muhtariyeti"ni kabul ve ilan etse de İmparatorluğun dağılmasının önüne geçememiştir (Armaoğlu 1987: 142). Bunda, cephelerden gelen olumsuz sonuçların da hızlandırıcı etkisi olmuştur. Örneğin; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na mütareke imzalamaktan başka bir yolun olmadığını gösteren şey ise 24 Ekim 1918 tarihinde İtalya cephesinde gerçekleşen İtilaf Devletleri taarruzudur (Palmer 2015: 415). Taarruz, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun mütareke isteğini hızlandırmış ve Avusturyalı Yüzbaşı Camillo Luigi Ruggera'ya (Fontana 2014) mütareke görüşmelerini yürütmek için yetki verilmiştir. Mütareke 3 Kasım 1918 tarihinde Villa Giusti'de imzalanmıştır. Mütareke, Avusturya-Macaristan Mütareke Heyetinin başı General Weber ve İtalyan Genelkurmay Başkanı Korgeneral Pietro Badoglio arasında imzalanmıştır (Cronan 28 Eylül 2018).

¹⁴ Bulgaristan ile yapılan mütarekenin gizli maddesinde, İtilaf Devletlerine, Bulgaristan'ın içinden geçiş, kara, deniz, liman ve demiryollarının kullanımı gibi hakların verildiği görülmektedir. Bkz. (Goemans 2000: 276, dipnot. 13).

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz.(Fontana 2014).

Mütareke hükümlerine göre tüm ordular arasında, mütarekenin imzalanmasını takip eden 24 saat sonunda çatışmaların durdurulması karara bağlanıyordu.¹⁶ Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin işgali altındaki tüm bölgeler boşaltılıyor, boşaltılan bölgelere İtilaf devletleri işgal kuvvetleri konuşlanıyordu. Demiryolu hatları ve askeri gereçlerin teslim edilmesi öngörülüyor, İtilaf Devletlerine Avusturya-Macaristan topraklarında serbest geçiş (dolaşım) hakkı tanınıyordu (Palmer 2015: 418). Böylelikle İtilaf Devletlerine, Alman sınırına kolaylıkla geçebilme imkânı tanınıyordu (Cronan 28 Eylül 2018). Tüm iç sular ve karasularda (Adriyatik Denizi ve Tuna Nehri) seyrüsefer serbestliği İtilaf Devletlerine geçiyordu. Dahası Avusturya-Macaristan'a ait olan aralarında denizaltı, gemi ve kruvazörlerin de bulunduğu çok sayıda askeri araç ve gereç, İtilaf Devletlerine geçiyordu. Savaş esirleri koşulsuz ve şartsız teslim ediliyor, İtilaf Devletlerine gerekli görülen stratejik alanların işgali hakkı tanınıyordu (Palmer 2015: 418). Mütareke hükümleri dikkate alındığında, İtilaf Devletleri'nin Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu yek bütün bir parça olarak değerlendirdiği ve buna göre hukuksal işlem tesis ettiği görülmektedir. Buna rağmen İmparatorluk dağılmaktan kurtulamamıştır. Bunun sebebi mütareke koşulları değil, İmparatorluk içindeki milletlerin bağımsızlık talep ve iddialarıdır (Palmer 2015: 418.).

2.3. 11 KASIM 1918- ALMANYA İLE YAPILAN MÜTAREKE (COMPIÈGNE MÜTAREKESİ)

Almanya, merkezi devletler arasında mütareke yapan son devlet olmuştur. Doğu'da Rusya cephesinin kapanması ile kimi birliklerin Batı'ya kaydırılması ve General Erich Ludendorff'un 1918 Baharında başlayan ve Temmuz 1918'e kadar gerçekleştirdiği üç büyük taarruz Almanya'ya kesin zaferi getirememiştir. Bunlara ek olarak Bulgaristan'ın 29 Eylül'de, Osmanlı Devleti'nin de 30 Ekim'de ve akabinde Avusturya-Macaristan'ın 3 Kasım'da mütareke yaparak savaştan çekilmesi savaşın bittiğini gösteriyordu. Ayrıca "Bulgar ve Filistin cephelerinin çökmesi" ve yapılan taarruzların ardından çekilen kaynak sorunu, Almanları, mütareke yapmaya zorunlu kılıyordu (Akşin 2020: 102-106).

Almanların mütareke yapmak istenci ise kendisini ilk olarak 29 Eylül 1918'de göstermişti. Ludendorff'un barış görüşmelerinin başlamasını isteyen talebini hükümete iletmesinin akabinde, Almanya'da, mevcut hükümet çekildi. Yerine gelen hükümet, Wilson ilkeleri doğrultusunda bir barışa razı olduğunu ABD Başkanı Woodrow Wilson'a ilettili. Wilson, bazı şartların yerine getirilmesini ön koşul olarak ortaya koymuş ve işgal edilmiş topraklardan çekilmeyi ve hükümet değişikliğini öne sürmüştü (Akşin 2020: 104-105). Barışın bir bedeli olacaktı ve bu bedel hem Ludendorff hem de Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından ödenecekti. 27 Ekim tarihinde Ludendorff istifa etmek durumunda kaldı. Akabinde 3 Kasım 1918'de Kiel Deniz Üssünde bahriyelilerin ayaklanması başladı. Söz konusu ayaklanma o denli etkili oldu ki, 7-8 Kasım'da Münih'teki ayaklanmaların başlangıcını teşkil etti. Tüm bu iç durumun sonunda, Kayzer II. Wilhelm, 9 Kasım 1918'de tahtan feragat etmek ve Hollanda'ya sığınmak durumunda

¹⁶ Mütareke Metni için bk. "Terms of the armistice signed between the Allied and Associated powers and Austria-Hungary." Catalogue reference: ADM 116/1931, *the UK National Archives*, <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C3670541> (Erişim Tarihi: 28.11.2021).

kaldı (Akşin 2020; Bodur 2013: 182). Aynı gün Sosyal Demokrat Parti'den Friedrich Ebert, Alman Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti (Bodur 2013: 182).

Tüm bu gelişmeler ışığında mütareke, 11 Kasım 1918 tarihinde Mareşal Ferdinand Foch başkanlığındaki İtilaf Devletleri heyeti ile Matthias Erzberger başkanlığındaki Alman delegasyonu arasında, Compiègne'de bir tren vagonunda imzalanmıştır (Akşin 2020: 106). Diğer mütarekelerin aksine, Almanya ile yapılan mütarekede, Alman delegasyonunun başında bir sivil yer almıştır. Bu durum Almanya'da ciddi eleştirilere de neden olmuştur.

Mütarekenin ilk maddesi, tüm çatışma ve düşmanlık durumunun, mütarekenin imzalanmasından sonraki 6 saat içinde son bulmasını öngörüyordu.¹⁷ Devam eden maddelerde, Almanya'nın, işgal etmiş olduğu toprakları ve Alsace-Lorraine Bölgesini 15 gün içerisinde boşaltması hükme bağlanıyordu. Dahası, mütareke metninde geçen ve Almanya'nın boşaltması istenilen yerlerde, bu hükme aykırı şekilde bulunan Alman askerlerinin, savaş esiri olacağı kararlaştırılıyordu. Mütarekede dikkat çeken bir başka madde ise Alman silah ve teçhizatları ile ilgili olandır. Buna göre iyi koşullarda teslim edilmek şartıyla, Almanya'nın "5 bin silah, 25 bin makinalı tüfek, 3 bin siper havanı ve 1700 tayyarelik" teçhizatı, İtilaf Devletlerine teslim edilmek üzere listelenmekteydi. Ayrıca 5 bin lokomotif ve 150 bin vagon da İtilaf Devletlerine teslim edilmek üzere mütarekede yerini alıyordu. Bir diğer önemli madde ise Ren Bölgesine ilişkindir. Buna göre İtilaf Devletleri, Ren Nehrinin batı yakasını işgal ediyorlardı. Bu bölge Alman sanayisinin yoğunlaştığı bir bölge idi (Akşin 2020: 106). Bu şartlar içerisinde Almanya'nın teslimiyeti tescillenmiş oluyordu.

III. OSMANLI DEVLETİ VE MONDROS MÜTAREKESİ

Osmanlı Devleti ise 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile Savaş'tan çekilmiştir. Limni Adasının Moudros limanında, Agamennon Savaş Gemisi'nde imza edilen mütarekeye, İngiltere adına General Arthur Calthorpe, Osmanlı Devleti (Türkiye) adına Denizcilik Bakanı Rauf (Orbay) Bey, Dış İşleri Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Yarbey Sadullah Bey katılmışlardır.¹⁸ 25 maddelik mütareke metninde, diğer mütarekelere benzer askeri (orduların terhis edilmesi vb.) hükümler bulunmakla birlikte, 7 ve 24'üncü maddeler, metnin, mütareke olarak tanımlanmasının önüne geçecek nitelikte görülmektedir (Oran 2002: 110-112). Buna göre 24'üncü maddede, "Altı Ermeni ili" olarak tanıtılan Vilayet-i Sitte'de kargaşa çıkması durumunda, İtilaf Devletlerine istedikleri bir yeri işgal etme hakkı tanınıyordu. Bu maddede geçen Ermeni Vilayetleri teriminden ne kastedildiğine Rauf Bey, Mütareke görüşmeleri sırasında pek de anlam verememişti. Zira Ermeniler bu yerleri hiçbir zaman işgal etmemişlerdi (Başak 2018; Tuncer 2011: 143). 7'nci madde ise genel bir işgal prosedürünün önünü açmakta ve İtilaf Devletlerine, kendi güvenliklerini tehdit ettiklerini düşündükleri herhangi bir yeri işgal etme hakkı tanımaktaydı. Bu hükümlerin değerlendirilmesi, bizleri, yapılan

¹⁷ Mütareke maddelerine yapılan atıflar için bk. "Terms of Armistice with Germany 11th November, 1918," https://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/firstworldwar/transcripts/aftermath/armistice_term_s.htm (Erişim Tarihi: 28.11.2021).

¹⁸ Metnin günümüz Türkçesi için bk. (Öztürk 2004: 5-13).

antlaşmanın mütareke tarzından öte, bir işgal belgesi niteliği taşıdığı anlamına götürmektedir.

Temuçin Faik Ertan'ın Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan mütarekeleri karşılaştırdığı çalışmasında, tüm mütarekelerde işgal hükümlerinin olduğu ve bu yüzden de aralarında çok büyük bir anlamsal farklılığın bulunmadığı tezi tartışmaya değerdir. Ertan'a göre her ne kadar Mondros Mütarekesi'nin 7, 15 ve 24'üncü maddeleri, Osmanlı ülkesinde bir işgal girişiminin önünü açar nitelikteyse de "... işgalle ilgili hükümler diğer mütarekelerde de bulunmaktadır. Hem de Mondros Mütarekesi'nin benzeri bir şekilde..." diyerek, Mondros Mütarekesi ile diğer mütarekeleri bir noktada aynılaştırmaktadır (Ertan 2014: 502). Gerçekten de diğer Merkezi Devletlerle yapılan mütarekelerde gerek gizli gerekse açıkça belirtilmiş şekilde işgal hükümleri bulunmaktadır; bu açıdan bakıldığında Mondros Mütarekesi ile diğerlerinin aynılaştığını söylemek gerekir. Ancak Osmanlı Devleti ile yapılan Mondros Mütarekesi'nin *yorumlanması* ve *uygulanması* konusunda diğer mütarekelerden ayrıştığını söylemek de mümkündür.

Mondros Mütarekesinin yoruma muhtaç ve muğlak maddelerine dair Mustafa Kemal Paşa'nın görüşleri bu nüansa örnek verilebilir. Zira yoruma açık maddelerin bulunması, mütarekenin uygulanış ve kavrayış açısından birbirinden farklı sonuçlara yol açmasına sebebiyet verebilmektedir.

Buna göre Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi'ne, Vakit gazetesi muhabirinin "Mondros Hükümlerinin İtilaf Devletlerince uygulanmasında Osmanlı'nın öngörmediği şekilde tatbik edilmesi ihtimaline" dair sorusu üzerine yapmış olduğu değerlendirme önemlidir. Zira Mustafa Kemal Paşa'ya göre hükümlerin yorumlanmasında bir ihtilaf var ise bu konunun derhal çözüme kavuşturulması gerekmektedir (Sevim 2006: 2-3).

Mütareke hükümlerinin yorumuna paralel olarak uygulanışı da diğer mütarekelerden Mondros'u ayıran bir unsur olabilir. Örneğin, Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi ve özel olarak Hatay Vilayeti 'ne dair görüşlerine eserinde yer veren Mahmut Bolat, "İtilaf Devletlerinin, I. Dünya Savaşı sırasında, *kendi aralarında yaptıkları anlaşmalara göre gerçekleştirilen bu işgallerde*, Fransızların payına düşen yerlerden birisi de Hatay bölgesi olmuştur," (vurgu eklenmiştir) tespitinde bulunmakta ve ateşkes ile tesis edilen işgal politikasının köklerinin çok daha öncelere gittiğini de ortaya koymaktadır (Bolat 2018: 74). Başka bir deyişle Mütareke Hükümleri, İtilaf Devletleri tarafından, Doğu Sorunu'nun çözümüne dair ortaya koyulan bölüşüm antlaşmalarına uygun biçimde yorumlanmaktadır.¹⁹ Benzer endişeleri taşıyan Mustafa Kemal Paşa'ya göre de durum, tüm memleketin tehdit altında olduğu ve bu tehdidin bertaraf edilmesi gerektiği yönündedir. Dönemin Sadrazam'ı Ahmet İzzet Paşa'ya göre ise çözüm; "bir an önce mütarekenin yapılması ve akabinde yapılacak barış antlaşması

¹⁹ Şerafettin Turan da eserinde bu duruma değinmektedir. Savaş sırasında imzalanan ve Osmanlı ülkesi üzerinde bölüşüm öngören gizli antlaşmalara dair yaptığı tespit, Turan, "Bu anlaşmalar, dünya savaşını kazanacaklarından kuşku duymayan Anlaşma Devletlerinin, Osmanlı topraklarını paylaşıp kendi güdülerinde yeni devletçikler kurmayı ve böylece Doğu Sorununu çözmeye kararlı olduklarını gösteriyordu," demektedir (Turan 1991: 61).

ile I. Dünya Savaşı'nın yarattığı faciadan en az zararla kurtulmaktır" (Bolat 2018: 78).²⁰ Görüldüğü üzere yapılması öngörülen mütareke ve akabinde gerçekleştirilecek barış antlaşması ile devletin devamlılığının sağlanacağı, en azından belli kayıplara rağmen statükonun devam ettirileceği düşünülmektedir. Bu da aslında mütareke ve barış antlaşması kavramlarının doğasına uygun bir beklentidir. Bu beklentilerin ordu komutanlarındaki karşılığı ise savaşın bir vesile ile devam etme ihtimalinin canlı bulunmasıdır. Bu yüzden de Mustafa Kemal Paşa, komutası altındaki Yıldırım Ordular Grubu'nu tahkim etmiş ve birlikleri savaşa hazır şekilde konumlandırmıştır. Mütareke koşullarının Yıldırım Ordular Grubu'na intikali ile durum farklı bir hal almıştır.

Mütareke hükümlerinin, iki taraf arasında farklı yorumlandığını söylemek haksızlık olmayacaktır. Osmanlı Devleti söz konusu mütarekeyi, mütarekenin ruhuna uygun şekilde telakki etmiş, beklenti ve önlemlerini bu minvalde almaya çalışmıştır. İtilaf Devletleri ise kökleri çok daha eskiye dayanan bir işgal beklentisi ve emeline göre mütarekeye anlam vermişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın yukarıda zikredilen demeci de bu yorum farklılığını teyit eder niteliktedir. Zira Mondros Mütarekesi'nin sonunda, henüz barış antlaşması imzalanmadan Osmanlı ülkesinin belli coğrafyalarının işgal edilmesinde, Birinci Dünya Savaşı sırasında imzalanan kimi gizli antlaşmalara uygunluk olduğu belirtilmişti. Aynı şekilde henüz 1918 senesinin başında ilan olunan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanı Woodrow Wilson'ın adıyla anılan Wilson İlkeleri de mütarekenin akabinde gerçekleştirilen işgal girişimlerinin çok daha önceden zihinlerde tasarlandığının işareti olsa gerekir.²¹

Mustafa Kemal Paşa'ya göre mütareke koşulları, sadece bir silah bırakılması olarak değerlendirilmemeli; aksine bir işgal ve teslimiyet belgesi olarak mütalaa edilmelidir. Bu da mütarekenin yorumu konusunda kuşkuları beraberinde getirmektedir. Yorum konusundaki muhtelif çelişkilerin İtilaf Devletleri'nin ulusal çıkarlarına uygun olarak değerlendirilmesi ve bu vaziyette işgalin önünün açılması kaçınılmazdır (Bolat 2018: 81). Şamşutdinov da benzer şekilde şu tespiti yapmaktadır: "Foreign Office'in kuytu köşelerinde hazırlanan Mondros Silah Bırakışması tasarısı, bir yandan Türkiye'nin İtilaf Devletleri'nce yağmalanması, öte yandan güneyden ve Kafkasya' dan Sovyet Rusya'ya müdahale hesaplarını içeriyordu" (Samsutdinov 2007: 27-28).

Kaldı ki Osmanlılara göre mütarekenin imzalanmasında "Boğazlar bölgesi hariç, hiçbir yerde Osmanlı toprağının işgal edilmeyeceği ve o tarihteki ileri hatlarımızın bir mütareke sınırı olarak benimseneceği inanç ve umudu" mevcuttu (Tuncay 2005: 55).

²⁰ Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın bu yaklaşımı, tam bir teslimiyet politikası olarak okunmamalıdır. Zira Ahmet İzzet Paşa burada, Mütareke hükümlerinin ihlal edilmesi sonucu oluşabilecek daha vahim durumlardan memleketi korumak arzusundadır.

²¹ Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1918 senesinin Ocak ayında, ABD Başkanı Wilson, ABD Kongresi'nde savaş sonrası dünya düzenine dair bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada 14 nokta dile getirilmiş, bu noktalardan 12'ncisi Türklerle ilgilidir. İlgili maddeye göre, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklerin ekseriyetle olduğu bölgelerin bağımsızlık ve egemenliği sağlanacak, Türklerin egemenliği altındaki milletlere tam bir muhtariyet için fırsat temin edilecektir. Boğazlardan transit geçiş serbestisi uluslararası garantiye bağlanacaktır," ibaresi yer almaktadır. Görülen o ki, Türklerin yoğun olarak yaşamadığı yerler ve Türklerin egemenliği altındaki halkların bağımsızlığını kazanmasını istemek, Osmanlı ülkesinin belli bir mantık çerçevesinde bölünmesi anlamını taşımaktadır. Mondros'tan sonra yapılan işgal girişimlerinin de bu mantığa uygun işlediği söylenebilir (Hasgüler 2006: 47).

Bu da saf bir duygu birikiminden öte, mütareke koşullarından anlaşılabilir yorumla alakalıdır. Zira İtilaf Devletleri mütareke ve hükümlerini Osmanlıdan farklı yorumlamış ve Sevr Antlaşmasının kabulü için atılmış bir adım olarak değerlendirmişlerdir (Bolat 2018: 82). İstanbul Hükümeti'nin, Rauf (Orbay) Bey başkanlığındaki mütareke heyetine vermiş olduğu talimatlar da hükümetin ne denli iyimser olduğunu göstermektedir.

Sabahattin Selek'in aktardığına göre İstanbul Hükümeti'nin mütareke heyetine vermiş olduğu talimatın tam metni şu şekildedir:

“1. Boğazların açılması:

Mütareke esnasında Boğazların savaş ve ticaret gemilerine açılması esasını kabul ediyoruz. Yalnız, Yunan harp gemilerinin girişlerine müsaade edemeyiz. Boğazların emniyeti, Osmanlı askeri kuvvetleri tarafından muhafaza edilecektir. Düşman tarafından şiddetli ısrar edilecek olursa, kontrol edebilme yetkisinin belirli İngiliz subaylarına verilebileceği. Bunların barış sözleşmesinden sonra Boğazları terk etmeleri protokola bağlanacaktır. Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarından girecek olan harp gemileri iki Boğaz arasında iki günden fazla kalmayarak, Karadeniz ve Adalar Denizine geçeceklerdir.

2. Askerin terhisi:

Askerlerin terhislerine dair teklifi esas itibarı ile kabul edeceğiz. İç barışı muhafaza için barış zamanındaki miktarı aşmayacak, askeri kuvvet silah altında kalacaktır. Ordu da bulunan yabancı subay ve erat memleketlerine, belirli bir zamanda iade edileceklerdir.

3. Mütarekenin imzalandığı günkü harp cepheleri geçilemeyecektir. Ve dolayısıyla mütarekeye bütün cephelerde İngiltere ile müttefikleri de uyacaktır.

4. Gerek içte gerek kara sularında emniyet ve asayişin muhafazasını hükümet sağlayacaktır. Hükümetin idaresine hiçbir suretle müdahale kabul edilmeyecektir. Memleketin hiçbir noktasına askeri kuvvet çıkarılmayacaktır.

5. Karadenizde, Almanların taarruza geçmeleri ve deniz yollarını tehlikeye atmaları ihtimaline karşı sahillerimizde ve kara sularımızda savunmayla ilgili tedbirler alınması bizlere aittir. İngilizler inanmaları için denetleme hakkına sahip olabilecekler.

6. Mütarekeden sonra serbest ticaret gemilerini mutlak surette kabul ederiz. Memleketimize hububat ve gıda maddeleri ithalini hızlandırılmasını teklif edeceğiz.

7. Mütarekeden sonra Almanya'nın Türkiye'ye borç vermeye devam edemeyeceği için para yardımı talep edilecektir.

8. Milli namusu rencide edecek her çeşit istekler red olunacaktır. Alman ve Avusturya-Macaristan askeri kuvvetleriyle elçilik memurları ve konsoloslarını Türkiye'yi terk etmeleri için en azından iki müddet tayin edilecektir. Türkiye dahilinde bulunan Alman ve Avusturya-Macaristan tebaasının memleketlerine gitmeğe mecbur edilmelerini – bu hükümetlerin bizim tebaamız hakkında aynı

suretle muamele etmelerini gerektireceğinden, halbuki miktarı belki 15-20 bini geçmeyen Osmanlı tebaasının bilhassa öğrencilerin şu sırada dönmeleri asla kabul olunamayacağından- bu yolda ortaya atılan bir teklif reddedilecektir” (Selek 1987: 43-44).

Görüldüğü üzere Osmanlı Hükümeti, mütareke konusunda oldukça etkin bir tablo çizmek arzusundadır. Bunun açık anlamı, mütarekenin ruhuna uygun taleplerde bulunulmasıdır. Özellikle yabancı askerlerin Osmanlı ülkesine ayak basması konusunda ve egemenlik haklarının kullanımı açısından son derece iyimser bir tavır sergilenmektedir. Ancak Mütareke hükümleri pek de beklenildiği gibi olmamıştır. İşgal kısa sürede başlamış ve yurt sathına yayılmıştır. Öyle ki Samsutdinov’un aktardığına göre, savaşın en büyük ganimeti olarak görülen Osmanlı ülkesinin paylaşılmasında, İtilaf devletleri arasında bir yarış da gerçekleşmiştir (Samsutdinov 2007: 40-41).

Zira Mondros Silah Bırakışması (Mütarekesi) sonrası, bir barış antlaşmasında çözüme kavuşturulması gereken işgal politikalarının, barış antlaşması yapılmadan hayata geçirildiği görülmektedir. Örneğin İtilaf Devletleri; “i. 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul’a üstlenmişler, ii. İngilizler Musul’u mütarekeden 15 gün sonra işgal etmişler, iii. İtalya, Antalya ve Kuşadası’nı; Fransa, Adana, Urfa, Maraş, Antakya ve İskenderun’u işgal etmişler, iv. İzmir’i Yunanistan işgal etmiş ve v. son olarak İstanbul 16 Mart 1920’de resmi olarak işgal edilmiştir” (Oran 2002: 112).²² Bu açıdan değerlendirildiğinde, Temuçin Faik Ertan’ın yukarıda belirtilen tespitine katılmakla birlikte, yapılan mütarekelerdeki işgal hükümlerine dair yapılacak değerlendirmede, “uygulanış” ve “yorumlanış” açısından Mondros’un ayrıldığını söylemek de mümkün gözükmemektedir.

Yukarıda sayılanlar, esas itibarıyla, Mondros Mütarekesinin ihlali anlamına da gelmektedir. İngilizlerin, Musul ve Kerkük’ü işgali, söz konusu ihlalin önemli bir göstergesi olsa gerekir. Buna göre, Altıncı Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa’nın, İngiliz General Marshall’a yazdığı ve Mütareke hükümleri gereği Kerkük ve Musul’un güvenliği için gerekli olan sayıda birliğin mevcut olduğuna ve İngilizlerin buralara asker çıkarmasının bu koşullarda Mütareke ihlali olacağına dair bilgilendirmesi, İngilizler tarafından dikkate alınmamıştır (Tuncer 2011: 145). Tüm bunlara ilaveten, İngiltere’nin Mısır Sefer Gücü Komutanı General Allenby’nin İstanbul hükümetinden talepleri, Mütareke hükümleri ile hem hukuken hem de siyaseten uymamaktadır (Tuncer 2011: 146).

Mütarekeden sonra ise işgaller hız kazanmıştır. Dikkat çeken bir husus ise gerçekleştirilen işgallerin, yukarıda da vurgulandığı üzere, daha önceden yapılan gizli antlaşmalara uygun şekilde cereyan etmesidir. Taner Timur da bu durumu “30 Ekim 1918’de Mondros mütarekesi imzalandıktan sonra, Batılı müttefikler, daha önceki Türkiye’yi paylaşma anlaşmalarına uyarak Anadolu’nun çeşitli bölgelerini işgale başladılar” diyerek teyit etmektedir (Timur 2001: 18). Söz konusu paylaşma

²² Baskın Oran eserinde Musul’un işgalini Mondros Mütarekesini takiben 15 gün sonra olarak belirtmektedir. Ne var ki kaynaklarda genellikle Musul’un işgali 3 Kasım 1918 olarak gösterilir (Turan 1991: 74). Esen’in verdiği tarihe göre ise Musul’un boşaltılması 3 Kasım 1918 tarihinde istenmiştir (Esen 2021). Türk ordularının Musul’u tamamen boşaltması ise 10 Kasım 1918 olarak Kısıklı tarafından belirtilmektedir (Kısıklı 1999: 491-492).

antlaşmaları, esasında, Doğu Sorunu olarak nitelenen ve Osmanlı toprak bütünlüğüne dair uluslararası politikanın yansımalarını gördüğümüz 19'uncu yüzyılın son çeyreğine kadar götürülebilir. Zira 1856 tarihli Paris Antlaşması hükümleri uyarınca, Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa Kamu Hukuku kapsamına dahil edilmesi, 1878 tarihi itibarıyla son bulmaya başlamıştır. Ömer Kürkçüoğlu'nun eserinde de belirttiği üzere, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Türk-İngiliz ilişkilerinde çok önemli bir yere sahiptir. Rusya ile imzalanan Ayastefanos Antlaşmasının yerine akdedilen Berlin Antlaşması, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruduğu son tarih olarak nitelenebilir. Zira İngiltere'nin, 1878 tarihinde, Kıbrıs adasını Osmanlıdan devralması ile başlayan tarihsel sekans, İngiltere'nin Osmanlı toprak bütünlüğünü artık korumayacağını, aksine paylaşımından pay alacağını resmi ilanmıştır (Kürkçüoğlu 2006: 16-17).

Zira Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ile İngiltere "Mısır'da (Kanal Cephesi), Mezopotamya'da ve Çanakkale'de" savaşmış ve İngiltere, Osmanlı'yı parçalama emeline sonunda ulaşmıştır (Kürkçüoğlu 2006: 34). Bu amaçların izini Savaş sırasında gerçekleştirilen gizli antlaşmalarda görmek mümkündür. Kaldı ki bu gizli antlaşmalarda öngörülen işgal ve bölüşüm planlarının, Mondros Mütarekesinin imzalanmasından kısa bir zaman sonra hayata geçirildiği de bir gerçektir (Kürkçüoğlu 2006: 34-38). Örneğin İtalyanlar, kendilerine daha önce Saint Jean de Maurienne'de vaat edilen Marmaris ve Burdur'u işgal etmişlerdir (Tuncer 2011: 148). Dahası İtilaf işgal kuvvetleri, buldukları mıntıkların da yönetimlerini fiilen ele almışlardır. Bu tarz bir hareket tarzı hukuken kendilerine verilmiş bir hak değildir (Tuncer 2011: 148). Özetle söylemek gerekirse, Mondros Mütarekesi, bir Mütarekenin sınırlarını aşan ve İtilaf Devletleri tarafından sürekli ihlal edilen bir işgal metnidir. Bu tespiti Tolga Başak şu şekilde yinelemektedir:

"Mondros Mütarekesi, politik arzu ve tasarıların gerçekleşmesine zemin hazırlayacak askerî bir enstrüman halini almış ve açıkçası taraflar arasında savaşa son veren bir sözleşmeden ziyade bir teslimiyet belgesi oluşturulmuştu. Mütarekeyle Türkiye'ye kayıtsız şartsız bir teslimiyet dikte edilip, arzu edilen Türk toprakları için işgal vizesi alındı. Bu haliyle Mondros Mütarekesi, *savaşa son veren bir sözleşmeden ziyade*, Türkiye'nin işgal altında olmayan diğer bölgelerini de paylaşma hazırlığının "resmi belgesi" olarak tarihe geçti (vurgu eklendi)" (Başak 2018: 8).

Sonuç

Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan mütarekelere değinilmiş ve mütarekenin hukuksal tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Mütareke bir askeri antlaşmadır ve savaş/çatışma durumunu durduran niteliğe sahiptir. Ancak günümüzde mütarekeler, barış antlaşmaları gibi hüküm doğurmakta ve çatışma ortamına son verir nitelikte değerlendirilmektedir. 20'nci yüzyılın ilk çeyreğinde ise durum farklıdır. Savaş, 20'nci yüzyılın ilk yarısında ulusal politikanın bir aracı olarak değerlendirilmekte, kimi kısıtlama ve yasaklama girişimleri olmasına rağmen meşru bir politik araç olarak yerini korumaktaydı. Bu bağlamda değerlendirildiğinde mütareke antlaşmaları, savaş durumunun durdurulması ve yapılacak barış antlaşmasına zemin hazırlaması

açısından anlam ifade etmekteydi. Birleşmiş Milletler Şartının yürürlüğe girmesiyle, uluslararası politikanın gündeminden “savaş” kavramı, en azından teorik olarak, çıkarılmış oldu. Kuvvete başvurmak yasaklandığı için mütarekeler ile yapılan ateşkeslerin bozulması da yasal dayanağını kaybetti. Başka bir deyişle mütareke durumunu bozan taraf, saldırı fiilini işleyeceği için, mütarekelerin “savaşı/çatışmayı” durdurma niteliği, adeta, “savaşın/çatışmanın” sona erdirilmesi hüviyetine büründü.

Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan mütarekeler de 20’nci yüzyılın ilk çeyreğindeki uluslararası teamüle uygun şekilde hayata geçirildi. Ancak Osmanlı Devleti ile yapılan Mondros Mütarekesi, Merkezi Devletlerle yapılan diğer mütarekelerden farklılıklar içermekteydi. Söz konusu mütareke ile çatışmalar sona erdirilmişti ancak mütareke hükümleri birçok kez İtilaf Devletleri tarafından ihlal de edilmişti. Çünkü mütarekenin imzalanmasından hemen sonra başlayan işgal girişimleri, savaşı durduran bir mütareke izlenimini ortadan kaldırır nitelikteydi. Zira söz konusu işgaller yasal dayanaklarını mütarekenin 7 ve 24’üncü maddelerinden almaktaydı. Bu tarz yoruma açık maddelerin varlığı, İtilaf Devletlerine sınırsız işgal hakkı tanınması açısından, mütareke antlaşmalarının biçim ve esasına aykırılık teşkil etmekteydi. Kaldı ki işgal girişimleri de Birinci Dünya Savaşı sırasında imzalanan gizli antlaşmalardaki bölüşüme uygun cereyan etmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı sonunda akdedilen mütarekeler karşılaştırılmış; Mondros Mütarekesi’nin diğerlerine göre farklı bir yeri olduğu iddia edilmiştir. Çalışmanın temel sonuçlarından birisi ise Mondros Mütarekesinin, mütareke niteliğinden daha ziyade, bir işgal metni hüviyetine sahip olduğudur.

KAYNAKÇA

- Aksar, Yusuf. 2017. *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk*. Ankara: Seçkin.
- Akşin, Sina. 1988. "Siyasal Tarih: 1789-1908." *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, Sina Akşin (ed.). İstanbul: Cem Yayınları.
- Akşin, Sina. 2020. *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir. 1987. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*. Ankara: T. İş Bankası Yayınları.
- Atalay, Ahmet Haluk. 1997. *Uluslararası Hukukun Oluşumu: İlk Küreselleşme Dönemi 1492-1648*. İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Başak, Tolga. 2018. "Mondros Mütarekesi Görüşmelerine İlişkin İngiliz Kayıtları ve Görüşmelerle İlgili Değerlendirmeler." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi XVIII* (Özel Sayı): 5-71.
- Best, Anthony. 2012. *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. Taciser Ulaş Belge (çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bodur, Harun. 2013. *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Bolat, Mahmut. 2018. "Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı Sırasında Mondros Mütarekesi Ve Sonrası Oluşan Duruma Tepkisi Ve Hatay'a Yönelik Faaliyetleri." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi XVIII* (Özel Sayı): 73-102.

Bolat, Mahmut. 2006. "Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri." *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi 7*, no. 1: 45-74.

Cronan, James. 28 Eylül 2018. Milestones to peace: the Armistice of Salonica. *The National Archives*. Erişim Tarihi 20.11.2021.

DailyNews. 1918. 1918.

Dapo Akande, Antonios Tzanakopoulos. 8 November 2020. Use of Force in Self-Defence to Recover Occupied Territory: When Is It Permissible? *EJIL Talk:Blog*. Erişim Tarihi 13.11.2021.

Denk, Erdem. 2014. "Uluslararası İlişkilerin Hukuku: Vestfalyan Sistemden Küreselleşmeye." *Küresel Siyasete Giriş* edited by Evren Balta. İstanbul: İletişim yayınları.

Erçakıca, Mustafa. 2021. "Dağlık Karabağ Sorununun ve 'Ateşkes' Andlaşması'nın Uluslararası Hukuk ve İnsancıl Hukuk Açılarında Değerlendirilmesi." *TAAD 12*, no. 47: 287-314.

Ertan, Temuçin Faik. 2014. "Birinci Dünya Savaşı'nı Sona Erdiren Mütarekelerin Karşılaştırmalı Analizi." II. Uluslararası Tarih Sempozyumu: 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı, İzmir.

Esen, Nihal. 2021. "Mütareke Sonrası Musul'da İngiliz İşgal Yönetimine Karşı Ayaklanmalar." *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 3(1321-1331).

Fontana, Nicola. 2014. "Charles I, Emperor of Austria." *1914-1918-online. International Encyclopedia of the First World War*, Peter Gatrell Ute Daniel, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson (ed.). https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/ruggera_camillo.

Goemans, H. E. 2000. *War And Punishment The Causes Of War Termination And The First World War*. Princeton: Princeton University Press.

Hall, W. Edward. 1880. *International law*. Oxford: Clarendon press.

Hasgüler, Mehmet& Uludağ, Mehmet B. . 2006. *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar*,. Ankara: Paradigma Akademi-Nobel Yayın Dağıtım.

John P. Grant, J. Craig Barker. 2009. *Parry & Grant Encyclopædic Dictionary Of International Law*. New york: Oxford University Press.

Karl Marx, Friedrich Engels. 2008. *Doğu Sorunu (Türkiye)*. Ankara: Sol Yayınları.

Kaya, İbrahim. 2015. *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler*. Ankara: Seçkin Yayınları.

- Kısıklı, Emine. 1999. "Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 24 (Kasım 1999-2003), 487-526.
- Kürkçüoğlu, Ömer. 2006. *Mondros'tan Musul'a Türk-İngiliz İlişkileri*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Lenin, V. İ. 2006. *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. Cemal Süreya (çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Levie, Howard S. 1956. "The Nature and Scope of the Armistice Agreement." *The American Journal of International Law* 50 (4): 880-896.
- Oran, Baskın. 2002. "1919-1923: Kurtuluş Yılları." *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, edited by Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, Azmi. 1999. "Osmanlı Mülkünü Paylaşım Planları Üzerine Düşünceler (Gizli Antlaşmalar 1914-1921)." *İSAM* 12 (3-4): 297-301.
- Öztürk, İbrahim Sadi. 2004. *Mondros, Sevr, Lozan Antlaşmaları*. Ankara: ATO Yayınları.
- Palmer, Alan. 2015. *Savaş Biterken 1918*. Hakan Abacı (çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Pauwels, Jacques. 2019. *Büyük Sınıf Savaşı 1914-1918*. Çağdaş Sümer (çev.). İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Pazarıcı, Hüseyin. 2007. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Samsutdinov, A. M. 2007. *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*. Ataol Behramoğlu (çev.). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Sander, Oral. 2019. *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, Oral. 2020. *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Selek, Sabahattin. 1987. *Anadolu İhtilali*. İstanbul: Kastaş Aş.
- Sevim, Ali vd. (ed.). 2006. *Mondros Ateşkesi'nin Uygulanış Biçimi. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Shaw, Malcolm N. 2018. *Uluslararası Hukuk*. Çev. İbrahim Kaya v.d. Ankara: TÜBA.
- Stokesbury, James L. 2008. *A Short History of World War I*. HarperCollins e-Books.
- Timur, Taner. 2001. *Türk Devrimi ve Sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tuncay, Mete. "Siyasal Tarih (1908-1923)." *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, Sina Akşin (ed.). İstanbul: Cem Yayınları.
- Tuncer, Hüner. 2011. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu: Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Turan, Şerafettin. 1991. *Türk Devrim Tarihi I: İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tütüncü, Ayşe Nur. 2012. *İnsancıl Hukuka Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

Milletler Cemiyeti, *Uluslararası Daimî Adalet Divanı Statüsü*, 6 LNTS 379, 16 Aralık 1920, <https://www.refworld.org/docid/40421d5e4.html> [Erişim Tarihi: 30 Ekim 2021].

Birleşmiş Milletler, *Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*, 33 UNTS 993, 18 Nisan 1946, <https://www.refworld.org/docid/3deb4b9c0.html> [Erişim Tarihi: 30 Ekim 2021].

Birleşmiş Milletler, *Birleşmiş Milletler Şartı*, 24 Ekim 1945, 1 UNTS XVI, <https://turkey.un.org/tr/33499-birlesmis-milletler-antlasmasi> [Erişim Tarihi: 30 Ekim 2021].

Birleşmiş Milletler, Antlaşmalar Hukuku Konusunda Viyana Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, UNTS, vol. 1155, s. 331, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3a10.html> [Erişim Tarihi: 30 Ekim 2021].

The Regulations annexed to the Hague Convention with respect to the Laws and Customs of War by Land of 29 July 1899 (187 C.T.S. 429), https://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague02.asp#art36 (Erişim tarihi: 11.11.2021).

Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949 (75 U.N.T.S. 31).

“Terms of the armistice signed between the Allied and Associated powers and Austria-Hungary.” Catalogue reference: ADM 116/1931, *the UK National Archives*, <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C3670541> (Erişim Tarihi: 28.11.2021).

“Terms of Armistice with Germany 11th November, 1918,” https://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/firstworldwar/transcripts/aftermath/armistice_terms.htm (Erişim Tarihi: 28.11.2021).

MAHKEME KARARLARI

Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, ICJ Report.7 1994. p. 112

KARARLAR

BM Güvenlik Konseyi, S/RES/95 (1951).